

ԼԻԲԱՆԱՆԻ '58 -Ի ԱՄԱԳԸ

Posted on June 13, 2010 by Keghart

Անթիլիասի մայրավանք, Լիբանան, 1958

Category: [Opinions](#)

Հեղինակ՝ Գրիգոր Գրաճեան, Պեյրուօ , 10 Յունիս, 2010

«'58-ի դեպքերը», «'58-ի պատերազմը», «'58-ի եղբայրասպան կոռուպցիան», այսպես որակուցեցաւ այդ տաք եւ «խենթ» ամառը: Սերունդի մը համար այդ վերջին ամառն էր՝ կեանքի, ողջմտութեան, անմեղութեան: '58-ն հաւաքական յանցանք մըն էր, խելագարած ամբոխներուն անձնասպանութիւնը: Կաթիլ մը մեղրով սկսած պատերազմ մը: Սակայն ո՞վ ըսաւ թէ Թումանեանի հեքիաթին մէջ Նշուած երկու դրացի գիւղերը հարցեր, տարակարծութիւններ, տեսակետերու տարբերութիւններ չունէին Նախապէս:

Հեղինակ՝ Գրիգոր Գրաճեան, Պեյրուօ , 10 Յունիս, 2010

«'58-ի դեպքերը», «'58-ի պատերազմը», «'58-ի եղբայրասպան կոռուպցիան», այսպես որակուցեցաւ այդ տաք եւ «խենթ» ամառը: Սերունդի մը համար այդ վերջին ամառն էր՝ կեանքի, ողջմտութեան, անմեղութեան: '58-ն հաւաքական յանցանք մըն էր, խելագարած ամբոխներուն անձնասպանութիւնը: Կաթիլ մը մեղրով սկսած պատերազմ մը: Սակայն ո՞վ ըսաւ թէ Թումանեանի հեքիաթին մէջ Նշուած երկու դրացի գիւղերը հարցեր, տարակարծութիւններ, տեսակետերու տարբերութիւններ չունէին Նախապէս:

-«Ըսէ տեսնեմ, Սահակ, քու կողմիններօդ էին յանցաւորը, թ'է Գալուստին կողմինները»: Երեքով նստած ենք Անթիլիասի մայրավանքին դիմաց, Golden Beach շալէներու համալիրին մէջ: Տեղական սառած գարեջուրով հիւրասիրուած ենք եւ նոյն ծանուցումը կրող հովանոց մը կը պաշտպանէ մեզ կիզիչ արեւէն: Մեր շուրջի տեսարանը՝ ծիածանագոյն ծաղիկներ, արեւու ճառագայթներէն օգտուողներ, լողաւազանին մէջէն մեզի հասնող ուրախ ճիչեր, Անթիլիասի մայրուղիին մեքենաներու երթեւեկը, հակադրուած պատկերներ են եւ ոչ մէկ ձեւով կ'առնչուին մեր նիւթին հետ:

-«Ի՞նչ ըրիք '58-ի ամառը»:

Սահակ եւ Գալուստ մանկութեան ընկերներ են: Լիբանանէն երկար բացակայութենէ մը ետք, Գալուստ խնդրած էր ինձմէ, Ե-Նամակով մը, գտնել Սահակին հետքը, որպէսզի կարճ ժամանակով մը այցելութեան ընթացքին կարենար անպայման հանդիպիլ ընկերոջը: Յարմար նկատած էի այս վայրը ուր, 52 տարիներ առաջ այս օրերուն, ամերիկացի նաւագներ, «մարինզ»-ի Տէլթա գումարտակը, ցամաքահանում մը կատարած էր, որու, ըստ ենթադրութեանս, ականատես եղած կրնային ըլլալ երկուքն ալ:

-«Այո, ճիշդ այստեղ իջան ամերիկացիները», կ'ըսէ Սահակ: «Ծնողքես գաղտնի, ընկերներով եկանք եւ դիտեցինք անգամ մը, բայց դուն մեր հետ չէիր այդ օրը, Գալուստ»:

-«Լաւ կը յիշեմ», կը յարէ Գալուստ, «հայրս չծգեց, ըսելով թէ ի՞նչ գործ ունիմ հնչակեան տղոց հետ»:

-«Նորէն հնչակ-դաշնակ, նորէն կարմիր-դեղին: Եկեք վազ անցնիք այս խօսքերէն, ձգեցեք որ վայելեմ Լիբանանը: Մենք Ամերիկայի մէջ մոռցած ենք այս բոլորը, իսկ դուք հոս տակաւին նոյն մթնոլորտին մէջ եք կարծես»:

Չէի կրնար փախցնել այս առիթը խօսիլ տալու գիրենք նիւթի մը մասին, որ նոր սերունդը բնաւ կամ շատ քիչ լսած էր: Գալուստին առարկութիւնը կրնար փոխանցուիլ նաեւ ընկերոջը, վերջ մը դնելով հարցումիս. այնպէս որ Սահակին յարելով ըսի «Պատմէ նայիմ ինչպէ՞ս բարեկամացած եք իրարու»: Մինչեւ մտածեմ թէ արդեօք յաջողա՞ծ էի «մարտավարութեանս» մէջ անցեալէն էջեր բանալու, երբ Սահակ սկսաւ պատմութեան իր բաժինը:

-«12 տարեկան էի երբ '58-ի պատերազմը սկսաւ: Կ'ապրէի Նոր Հաճըն թաղամասին մէջ, ուր բնակչութեան 95 տոկոսը հաճընցիներ էին: Հաճընը, մօտ 200 ընտանիք ունեցող ինքնաբաւ թաղամաս մըն էր. ուներ 2 դպրոց՝ ազգային Սահակեան եւ բողոքականաց Կերթմենեան վարժարանները, Ս. Գեորք եկեղեցին, բժիշկ, դեղատուն, գրատուն, արհեստաւորներէն՝ դերձակ, հնակարկատ, երկաթագործ, նպարավաճառ, մսագործ եւ այլն: Բնակիչները, առանց բացառութեան, կը խօսէին հաճնոյ բարբառ: Բոլորս ալ կը ճանչնայինք զիրար, մեծէն պզտիկ եւ յարգանքով կը վարուէինք իրարու հանդէպ: Մարդոց եւ ընտանիքներուն մակդիրները կուգային 1920-ի Հաճնոյ հերոսամարտին անոնց կատարած քաջագործութիւններէն. այսպէս՝ «հերոս», «քեռի», կամ իրենց ֆիզիքական յատկանիշներէն՝ «քեօր Արշակ», «քեօր Վարդան», «վեց մատներով»ը եւ իրենց աշխատանքներէն՝ «պսքլէթի Մաթեսը», «կաթոճիին ընտանիքը» ...:

Այս համերաշխ կեանքը սկսաւ փոխուիլ '50-ական թուականներու կեսերէն, այսինքն պաղ պատերազմին հետ: Հիմա պիտի ըսեք, հաճընցին ի՞նչ կապ ուներ '56-ի Բոլոնիոյ հակասովետ խլրտումներուն հետ, որուն յաջորդեց Հունգարիոյ յեղափոխութեան փորձը. ինչպէս նաեւ նոյն տարուան ցոյցերը Հայաստան ներգաղթած ֆրանսահայերու, որոնք կ'ուզէին վերադարձաւ Ֆրանսա, Ալճերիոյ պատերազմը, Յորդանանի Կլուբ փաշայի իշխանութենէն հեռացումը, Սուէզի ջրանցքի ազգայնացումը եւ այլն: Բայց, վստահաբար կաթողիկոսութեան աթոռի պայքարը, Ամենայն Հայոց Վազգէն վեհափառի Լիբանան այցելութիւնը եւ կաթողիկոսական ընտրութիւնը մեծ դեր ունեցան հաճնցին բաժնելու երկուքի՝ հնչակի ու դաշնակի: Կորսուած էր Հաճնոյ ներդաշնակ կեանքը: Մարդիկ եւ ընտանիքներ աւելի եւս կը մտերմանային իրարու, իրենց կուսակցական համոզումներուն կամ գաղափարներուն համաձայն:

Յաջորդ տարին, '57-ն, տարբեր չէր նախորդէն՝ երբ Միացեալ Նահանգներ եւ Սովետ Միութիւն իրենց պայքարի դաշտին կը վերածէին Միջին Արեւելքի արաբական

երկիրները: Երկու հսկաներուն հակամարտութիւնը կ'ընդգրկէր ոչ միայն զինարշաւ երկրի վրայ, այլեւ օդին մէջ, երբ Ս. Միութիւնը երկրորդ «սփութիւն»ով, շուն մը կը դրկէր դէպի անջրպետ: Հայկական գետնի վրայ՝ Լուսաւորիչի աջերուն գողցուիլը, անոնց վերադարձը, եկեղեցիներու եւ թեմերու բաժանումը՝ էջմիածնական կամ անթիլիասական, տեղ-տեղ կատարուող սպանութիւնները, նմուշ մըն էին թէ ապագան ինչ վերապահած կրնար ըլլալ լիբանահայութեան:

-10 հոկտեմբեր 1957, Քարանթինայի մէջ կրակ կը բացուի Ժիրայր Մատաղճեանի եւ Մարտիրոս Քեօշկերեանի վրայ եւ Ժիրայր կը մահանար:

Գուշակներ արդէն նախատեսած էին գալիքը: '56-ի երկրաշարժը եւ '57-ին երեւցած պոչաւոր աստղը (Mrkos comet), ժողվրդային նախապաշարումներուն համար անհրաժեշտ փաստերն էին աղետին ժամանման:

'58-ն սկսաւ նախորդին ծանր ազդեցութեամբ: '57-ի երեսփոխանական ընտրութիւններուն, բացայայտօրէն ամերիկեան քաղաքականութիւն վարող նախագահ Շամուկը եւ անոր գործակից Շարլ Մալեքը, յաջողած էին պարտութեան մատնել ընդդիմութիւնը, որոնցմէ Ք. Ժոմայլաթ, պետութիւնը զեղծարար յայտարարելով, կը պահանջէր նախագահին անմիջական հրաժարումը: Վրայ հասաւ Թելէկրաֆ օրաթերթի տնօրէն, ընդդիմադիր Նասիպ Մեթնիի սպանութիւնը, մայիսի սկիզբը: Մօտ 100 հազարի հասնող սգակիրներ քաղաքական ցոյցի վերածեցին թաղման առարողութիւնը: Արդէն սկսած էր Լիբանանի յեղափոխութիւնը: Գործադուլ, խռովութիւններ, սպանութիւններ իրար կը յաջորդէին:

-Մայիս 12-15, Պէյրութի մէջ կ'արձանագրուի 15 մեռեալ, իսկ Թրիփուլիի մէջ 60:

Ես ազգային Սահակեան վարժարանի հինգերորդ դասարանի աշակերտ էի: Մեր դպրոցը կանուխ փակուեցաւ եւ աւանդութիւն դարձած գարնանային պտոյտին մեզ չտարին՝ անապահովութեան պատճառաւ: Դպրոցի փակուելուն հետ, թաղին մէջ սովորութիւն դարձած էր պատանիներ մղել արհեստներ սորվելու, որպէսզի փողոցը չսլքտան, օգտակար արհեստ մը իւրացնեն, հոգ չէ թէ աննշան, սակայն ընտանիքին համար անհրաժեշտ եկամուտ մը ապահովեն: Եսթաղեցի տարեկիցներուս նման ամրան գործ մը ճարելու մտահոգութիւնը չունէի: Կ'օգնէի մօրեղբօս, որ Քարանթինայի մէջ սափրիչի խանութ մը ուներ: Ամէն առաւօտ, քեռիիս հեծանիւն ետեւը նստած, կ'երթայինք գործի եւ չմթնցած կը վերադառնայինք տուն: Ահաւասիկ հոն, Քարանթինայի մէջ, քեռիիս սափրատան մուտքին ծանօթացայ ընկերոջս»:

Միշտ ժպտուն եւ ուրախ տրամադրութեամբ, Գալուստը ընկերոջմէն կը խլէ անոր վերջին բառը, սկսելով իր պատմութիւնը :

-«Այդ օրերուն կը բնակէինք գաղթականութեան ժամանակէն մնացած հիւղաւանի մը մէջ որ կը կոչուէր Քարանթինա քեմի: Մեր թիթեղաշէն հիւղակը, «վարաքա»ն (հայացուած barrack բառէն)կը գտնուէր Մեսրոպեան դպրոցին կից, ուր երրորդ

դասարանի աշակերտ էի պատերազմի տարին: Քեմփին խրճիթները կառուցուած էին կողմերէն տախտակով, իսկ առաստաղը թիթեղածածկ էր: «Վարաքաներ»ը այնքան մը իրարու փակած էին որ կարելի էր լսել դրացիներուն խօսակցութիւնը, անոնց ընտանեկան հարցերը, վեճերը, ուրախութիւնն ու տխրութիւնը: Մէկ խօսքով, կ'ապրէինք որպէս մէկ մեծ ընտանիք: Քարանթինայէն դէպի ծովեզերք, կը գտնուէր «Մասլախ» շրջանը ուր կ'ապրէին պաղեստինցի, քիւրտ եւ լիբանանցի իսլամներ եւ որոնց հետ խնդիր կ'ունենայինք յաճախ:

Հայրս ճարպիկ մարդ էր եւ ըստ բարեկամներու վկայութեան «քարէն հաց կը հանէր»: Անոր մասնագիտութիւնը ծմեռները «սահլէպ»ն էր, կաթի եւ նաշիի տաք խառնուրդը, իսկ ամառները «ղարսամպաճ»ը, տաշուած սառի վրայ անւեցուած օշարակը: Տաքը սկսելուն հետ, հայրս գիւ կը նստեցնէր իր հեծանիւին առջեւի ձողին երկայնքին եւ առաւօտ կանուխ կ'երթայինք սառի գործարանը՝ ապահովելու համար ուղղանկիւն-քառանկիւն, մօտ կէս մեթրի երկարութեամբ երկու սառոյցներ: Սառերը կը փաթթէինք քուրճէ կտորի մը մէջ, որպէսզի շուտ չհալին եւ հեծանիւին ետեւի մասը, լայնքին կապած, կու գայինք գործի: Հօրս գործատեղին առանց անիւներու կառք մըն էր: Սուր, բարակ երկաթով մը սառը մի քանի կտորի կը վերածէինք, մաս մը կը ձգէինք կառքին վրայ. իսկ մնացեալը, ինսամքով ծածկուած քուրճով կը պահէինք կառքին յատակը, պահարանի մը մէջ: Մարդոց ուշադրութիւնը գրաւող ձեւով մը շարուած կ'ըլլային գունաւոր շիշերը որոնք կը պարունակէին վարդի, լեմոնի, ծիրանի, անանուխի օշարակներ: Երկու չափի, հաստ բռնիչներով, պսպղուն ապակիէ գաւաթներ, գլխիվար շարուած կ'ըլլային կառքին վրայ բոլորածէ: Ամէն մէկ ապսպրանքի համար, երկաթ տաշոցով մը փշրուած սառը կը լեցուէր գաւաթին մէջ վրան անւեցվելով պահանջուած հիւրը: Մեր «ղարսամպաճ»ի մրցակից զովացուցիչներն էին coca cola-ն , sinalco-ն՝ նուռի հիւրի եւ պղպալակաւոր հեղուկի խմիչքը եւ այդ օրերու նորոյթ՝ 7-up -ը, որը ըստ թերթերու ծանուցումներուն, կը նպաստէր կնոջական բարեձեւութեան...:

'58-ի ամառը, թիթեղածածկ խրճիթները, արեւու ճառագայթներուն ենթակայ, դարձած էին մէյ մէկ փուռեր, իսկ փոշոտ արահետներէն կրակ էր որ կը ժայթքէր կարծես: Շուք եւ օդասուն վայր մը ճարելը ամէնօրեայ մտահոգութիւն էր բնակիչներուն համար: Կառքերու վրայ կանաչեղէն վաճառողներ առաւօտ կանուխ կը յայտնուէին, իսկ տաքը չսաստկացած կը հեռանային թաղամասէն: Երկարահասակ, կոյր մունետիկը, տելլալ Մանուկը, առանց ազդուելու շոգէն, կը շրջագայէր իր ծանուցումները եւ յայտարարութիւնները ընելով: «Հէ՛յ միլլեթ, մսավաճառ Արթինին քով միսին նուկին երեք դուրուշ է: Պաքքալ Երուանդին խանութը, բրինձին քիլօն հինգ դուրուշ է»:

Հաճընցի սափրիչ Գեորգին խանութին մուտքին հաստատուած հօրս «ղարսամպաճ»ի կրպակ-կառքը պէտք չունէր մունետիկին քարոզչութեան: Երբեմն այնքան գործ կ'ըլլար, որ ես մի քանի անգամ տուն կը վազէի նոր օշարակի շիշերով փոխարինելու պարպուածները:

Որքան որ անտանելի տաքը, անգործութիւնը, տեսակաւոր հիւանդութիւնները(թիֆոյիտ, մալարիա, աղիքային խանգարումներ) քեմիի ժողովուրդին առօրեայ մտահոգութիւններն էին, երկրի քաղաքական կացութիւնը եւ ապահովական հարցերը նոյնքան ընդհանուրին խօսակցութեան առարկայ էին, թէ ո՞վ իրաւունք ունէր՝ իր նախագահական նստաշրջանի ակարտին գտնուող Շամունը, թէ յեղափոխութեան դրօշը պարզած ժամպլաթը կամ Սաապ Սելէմը: Թէ գերուժերէն ո՞վ յառաջացած էր արբանեակներով տիեզերքի նուաճման մէջ, Ամերիկա՞ն, թէ Ռուսիան: Հիւլէական ուժանիւթի զինարշաւին մէջ որո՞նք առաջին դիրքի վրայ էին, ամերիկացիները, թէ ռուսերը:

50-ական թուականներէն սկսեալ Քարանթինան կուսակցականացած էր եւ դաշնակցութիւնը գերակշռող ներկայութիւն էր: Քարաշէն ակումբի սրահին մէջ ժողովրդային ձեռնարկներ եւ դասախօսութիւններ անպակաս էին ուր, ըստ յաջորդող օրերու մեծերուն խօսակցութեան, անխնայ կը ձաղկուէին համայնավարութիւնը եւ Սովետ Միութիւնը: Տեղասպանութիւն գործող թուրքին մասին գրեթէ ակնարկութիւն չկար: Հայրս հիացումով կ'արտայայտուէր Եգիպտոսէն հրաւիրուած բանախօսի մը՝ Նաւասարդեանին մասին, որ մօտ երկու ժամ, առանց կարդալու, ներկաներուն «խոստացած» էր Քրեմլինը քար ու քանդ ընել:

Աքցանուած Քարանթինայի մօտիկ, հակապետական Մասլախ թաղամասին եւ հնչակեաններու ամրոց Նոր Հաճընին միջեւ, քարանթինացիք կը պատրաստուէին դիմագրաւելու ամէն տեսակ հաւանական վտանգ: Հայրս, իր համաքաղաքացի՝ եղկաթցի մարտական այլ երիտասարդներու հետ, գիշերները ակումբ կ'երթար, թաղերու ինքնապաշտպանութեան աշխատանքին մասնակցելու համար. իսկ ես եւ հասակակից տղաք, կապկելով մեծերուն շարժումները, փայտէ հրացաններով «հոլտ ափ» կը խաղայինք: Երբ լսուէր «չեմենճիին» չեմեն- չեմեն կանչերը, կը դադրեցնէինք մեր խաղը ժամանակաւորապէս, կը վազէինք տուն որպէսզի չեմենի ամանը լեցնէինք. ապա, մէկ ձեռքով փայտէ հրացանը բռնած, միւսով կծու չեմենի հացը, կը շարունակէինք մեր «պատերազմը»: Յաճախ ակնածանքով կը հետեւէինք երիտասարդներուն շարժումներուն, որոնք որսի հրացան մը կամ գերմանական 10-նոց ատրճանակ մը ձեռքերնին, ակումբին շուրջ դիրքերու վրայ էին: «Արպաթաշ», 14-նոց ունեցողները մատի վրայ կը համրուէին:

Մեծերուն մտահոգութիւնները մասամբ մը փարատեցան երբ յուլիսի կեսէն սկսեալ ամերիկեան ուժեր ներխուժեցին Լիբանան: Նախագահ Այզընհաուըրի անունը բոլորին բերանն էր այդ օրերուն, որու վարդապետութեան հետեւողութեամբ, մօտ 14000 ամերիկացի «մարինզ» զրկուեցան Լիբանան, կասեցնելու շրջանէն ներս տիրող համայնավարութեան վտանգը եւ պաշտպանելու փլուզման եզրին գտնուող նախագահական աթոռը: Ամերիկացի զինուորները գրաւեցին Պէյրութի օդակայանը, նաւահանգիստը եւ դէպի մայրաքաղաք տանող ճամբաները:

Մայրաքաղաքը Անդր-Նահրի միացնող մայրուղին, մարինգի փոխադրակառքերու ամենօրեայ գործածուող ճամբան էր: Հետաքրքիր մարդիկ, խմբուած ճամբուն երկու կողմերը, կը հետեւէին ամերիկացիներուն երթ ու դարձին: Կը պատահէր որ յանդուգն տղաք, խաղի բերէին ամերիկացիները. երբ իրենցմէ մէկը ճամբուն մէկ կողմէն միւսը կ'անցնէր, դանդաղեցնելով փոխադրակառքը, անոր ընկերները կը մագլցէին կառքին ետեւի մասը եւ վար կը նետէին սնտուկ մը, կամ ինչ որ գտնէին հոն, մինչ ուրիշներ, գողօնը շալկած կը փախչէին դէպի Քարանթինա կամ Հաճըն տանող ներքին թաղերը: Ամերիկացիք երբեմն կը հալածէին զանոնք, վերադարձնելով գողցուածը, եթէ կարելոր նկատէին զայն, կամ անտարբեր, կը շարունակէին իրենց ընթացքը, կարծես ոչ մէկ բան պատահած ըլլար:

Ես մի քանի ընկերներով Քարանթինայէն կու գայի մինչեւ մայրուղի. իսկ Սահակը, ընկերներով կու գար Հաճընէն որպէսզի դիտենք պատերազմական ֆիլմերը յիշեցնող արկածախնդրական տեսարանները: Այդ ժամանակ, մայրուղին նոր բացուած էր եւ ինքնաշարժներու երթելէ գրեթէ չկար, բացի «մարինգ»ի մեքենաներէն: Հոն, այդ լայն ճամբուն վրայ, թռուցիկ կը թռցնէինք, «ըրժ- ըրժ» (նոյնանման ձայն մը հանող անիւաւոր տախտակէ կառք) կը քշէինք, ծիրանի կուտերով խաղեր կ'ընէինք, «չէլլիկ», հայ տղոց baseball-ը կը խաղայինք, Քարանթինայի տղաքը ընդէմ հաճընցիներուն եւ չմթնցած, ամէն մէկս կը վերադառնար տուն:

Երբ «մարինգ»ի դէմ գողուբեան դէպքերը բազմապատկուեցան, անոնք հսկող դիրք մը հաստատեցին մայրուղիի կամուրջին վրայ, մի քանի հրասայլերով եւ աւագաթումբէ դիրքերով: Շրջանի բնակիչները, օգտուելով առիթէն, բացին շարժական կրպակներ, զինուորներուն վաճառելու coca cola, սիկարեթ, ձիւթ, արաբական կլոր քաղքէ: Առեւտրական այս մթնոլորտը «մտերմութիւն» մը ստեղծեց մեր եւ անոնց միջեւ: Ազատօրէն կը մօտենայինք մինչեւ հրասայլերը եւ «jeep»-երը: Ամերիկացիներուն մօտիկ ձեւանալու «բանալին» զիրենք «ճոնի» կոչելն էր: Այդպէս էր որ ճարպիկ տղաք կ'ապահովէին կանաչ թուղթի կտորներ, որոնց «տոլլար» անունը կու տային: Իսկ մեզ՝ փոքրերս շահաքրքրողը, զինուորական տարագի գոյնով պահածոյ տուփերն էին, որոնք առատօրէն կը տրուէին մեր «ճոնի-ճոնի» կանչերու տարափին տակ: Իրենց համար զուարճալի բաժինը, ատենը մէյ մը տուփեղէն մը նետելն էր, հետեւելու փոքրիկներուն հրմշտուքին, եւ տեսնելու փոշիներուն մէջէն վեր բարձրացուած յաղթական ձեռքը, որ ամուր մը բռնած կ'ըլլար «գանձը»: Պահածոները, մեզի համար նորութիւն մը ըլլալէ անկախ, հանելուկային էին: Դուրսէն ոչ մէկ ձեւով յայտնի կ'ըլլար անոնց պարունակութիւնը. միայն բացուելէն ետք կը գիտցուէր «մարինգ»ին տրամադրուած ճաշացանկը: Այդ տուփիկներէն հատ մը կար որու մէջ շարուած կ'ըլլային «biscuit», «mars» շոքոլայ, պանիրի եռանկիւն կտոր մը: Ահա այդ տուփեղէնը կ'երագէինք ունենալ...:

Մի քանի առիթներով տեսեր եմ թե ինչպես մեծ տղաք, աղջկայ մը ընկերակցութեամբ, կը մօտենային «ճոնի»ի մը եւ դէպի ժողովուրդ կը վերադառնային առանձին, աղջիկը եւ ամերիկացին ազատ ձգելով իրենց մտերմութեան մէջ:

Ամերիկեան երեք ամսուայ միջամտութիւնը կրցաւ համոզել շրջանաւարտ Նախագահ Շամունը, որպէսզի հեռանայ իշխանութենէն եւ ապահովել Նոր Նախագահի՝ Շեհապի ընտրութիւնը: Անոնք յաջողած էին իրենց առաքելութեան մէջ, զսպելու յեղափոխական շարժումը Լիբանանի մէջ, որպէսզի Իրաքի օրինակը չկրկնուէր:

Իրենց հեռացումով, Նորընտիր Նախագահը եւ իշխանութիւնը ճիգ չէին ինսայեր պատերազմին վերջերը ամոքելու եւ կիրքերը հանդարտեցնելու. մինչ անդին, հայահոծ թաղերուն մէջ, համայնավարի եւ հակա-համայնավարի պայքարը կը շարունակուէր, աւելի վայրագ եւ վտանգաւոր ձեւերով: '58-ի տաք ամիսներուն եւ անկէ ամիսներ ետք, հայահոծ թաղերը՝ Էշրէֆիէն, Մար Սըխաւէլը, Հաճընը, Պուրճ Համուտը, թատերաբեմ դարձան գրեթէ ամենօրեայ սպանութիւններու եւ անիսնայ ոճիրներու: Հայը հայ կը սպաննէր, կ'արծէս ան ըլլար թշնամի թուրքը: Ես եւ հասակակիցներս ինչե՛ր չէինք լսեր '58-ի հայերու խելագարութենէն:

- Փետրուար 12, 1958՝ Լուրճիկ Նարկիզեան մահափորձի կ'ենթարկուի Պուրճ Համուտի մէջ:
- Մայիս 20, Վարդիվար Խաչատուրեան կը սպաննուի Հաճնոյ մէջ:
- Յունիս 26, Թորոս Տէմիրճեան կը սպաննուի Պուրճ Համուտի մէջ:
- Օգոստոս 27, Գեորգ Ոսկերիչեան(Շամի) եւ Գրիգոր Սերայտարեան կը սպաննուին Խալիլ Պետեվիի մէջ իսկ Բաբգէն Պոյաճեան, Սարգիս Արփաճեան, Մարտիրոս Կօշկարեան, Պուրճ Համուտի մէջ: Կը վիրաւորուին Բաբգէնի յղի տիկինը եւ Պետրոս Կեպէլեան:
- Օգոստոս 29, Իրացանաձգութիւն Էշրէֆիյէի , Անդր Նահրի եւ Ռմէյլի միջեւ:
- Սեպտեմբեր 9, Նոր ոճիրներ հայկական թաղերէն ներս. կան վիրաւորներ միայն:
- Նոյեմբեր 13, Միւսա Օփուրեան եւ տիկինը մահափորձի կ'ենթարկուին Պուրճ Համուտի մէջ, իսկ Ժիրայր Խրիմեան կը սպաննուի Հաճընի մէջ: Նոյն վայրին մէջ յարձակում կը գործուի Աւետիս Պապիկեանի դէմ, իսկ չորս վիրաւորներ կ'արձանագրուին Պուրճ Համուտի մէջ:
- Նոյեմբեր 17, Սէյֆիի մէջ կրակ կը բացուի Յարութիւն Առաքելեանի եւ Ֆրանսուա Շաթիլեանի վրայ, որոնք կը հակադարձեն:
- Նոյեմբեր 19, Պուրճ Համուտի մէջ կը սպաննուի սափրիչ Աբրահամ Էքմէքճեան: Նոյն օրը զինեալ յարձակում տեղի կ'ունենայ Քետիրեան Նպարավաճառատան վրայ եւ կը սպաննուի Մկրտիչ Քետիրեան, իսկ զաւակը կը վիրաւորուի: Նոյն օրը Մար Սըխաւէի

մէջ, իր խանութին մէջ կը սպաննուի 70-ամեայ Սիմոն Յակոբեանը, Քարանթինայի
Նախկին մուխթարը:

Ամիսներ շարունակ, մինչեւ թեւակոխող տարին, անարգ ոճիրներն ու փոխվրէժները
արատաւորեցին հայութեան վարկը տեղացի ժողովուրդին աչքին: Երկու կողմերէն ալ՝
կուսակցականներ եւ համակիրներ, կուրօրէն կը հաւատային թէ կուսակցութեան շահը
պաշտպանելով հայութեան գերագոյն շահն է որ պաշտպանած կ'ըլլան : Ոչ
կաթողիկոսին, ոչ յարգուած անձնաւորութիւններուն, ոչ ալ պետական մարդոց
յորդորներն ու զգուշացումները կրցան վերջ մը դնել արիւնայեղութեան: Հօրմէս եւ
մեծերէն լսեր եմ թէ միայն ներքին գործոց Նախարարի՝ Րեյմոն Էտտէի խիստ
վերջնագիրը ուղղուած հայ կուսակցական ղեկավարներուն, կրցած է զսպել եւ վերջ մը
դնել '58-ի ներ-հայկական պատերազմին»:

Մինչ Գալուստ կը նկարագրէր անցեալի իրադարձութիւնները, իր մանկութեան ընկերը
գլխու շարժումներով կը հաստատէր պատմուածը, յաճախ իր ցատումը արտայայտելով:

-«Հայրս, զգալով թէ Քարանթինան ապահով վայր մը չէր այլեւս մեր ընտանիքին
համար, '58-ի վերջաւորութեան մեզ փոխադրեց Պուրճ Համուտ», կը շարունակէ
Գալուստ:

«Ան երկար ատեն զբաղեցաւ իր «սահլապ»ի եւ «ղարսանպաճ»ի գործով սինեմա
Սեւանի անկիւնը:

'58-էն մի քանի տարի ետք, Քարանթինան սկսած էր հայաթափիլ մանաւանդ երբ
Մարոնի համայնքին հողաշերտին վրայ կառուցուած խրճիթները, մի քանի անգամ,
խորհրդաւոր պայմաններու տակ հրդեհուեցան: Առ Նուազն 30 տարուայ տեղւոյն
բեղուն կեանքը դարձաւ անցեալի յիշատակ:

Մեր տեղափոխութեամբ, ընտանիքս մատնուեցաւ գաղթականի իրավիճակին եւ որոշ
ժամանակ մը բնակեցանք մարաշցիներուն «Գերմանիկ» սրահին մէջ, որ հետագային
վերածուեցաւ սինեմայի: Հօրս տքնաջան աշխատանքին շնորհիւ, մեր կեանքի
պայմանները աստիճանաբար սկսան բարելաւուիլ. ոտքիս սանտալի փոխարէն կօշիկ
ունեցայ. կարճ տաբատի փոխարէն կը հագուէի երկար տափատ. կ'ապրէիք քարաշէն
տան մը մէջ ուր այլեւս չէիք լսեր անձրեւի կաթիլները թիթեղեայ առաստաղին վրայ, ոչ
ալ դրացիներու ընտանեկան սերտ խօսակցութիւնը:

Աւելի ուշ, ես գացի արհեստի իսկ կը լսէի թէ Սահակ կը շարունակէր ուսանիլ Նախ՝
Ամերիկեան համալսարան, ապա մեկնած էր Ամերիկա»:

Այժմ Սահակն է որ անցեալի քաղցր յիշատակով մը կը միջամտէ:

-«Վերջին անգամ հանդիպեցանք '65-ին, ցեղասպանութեան 50-ամեակի ոգեկոչման
ժողովրդային մեծ հաւաքին, Շամունի դաշտին վրայ: Ես ներկայ էի հնչակեան իմ
կուսակից ընկերներուս հետ, իսկ Գալուստը ներկայացուց ինձի իր դաշնակցական

ընկերները:»

-«Այդ օրը որքան բարձր էին տրամադրությունները», ընկերոջմեն խօսքը խլելով կ'ըսէ Գալուստ. « Բնորոշած էինք իսկական թշնամին՝ թուրքը, լացը եւ ողբը, տարակարծությունները թողած էինք մեր ետին եւ միացեալ ուժերով պատրաստ էինք պայքարի նախաձեռնութիւնը առնելու թշնամիին դէմ»:

Երեքս ալ համակարծիք ենք թէ հրաշքի համազօր երեւոյթ մըն էր 50-ամեակի ոգեկոչումը, երբ հայեր՝ տարբեր կուսակցական եւ յարանուանական պատկանելիութիւններով, եղբայրասպան կռիւներէն 7 տարիներ ետք, վճռած էին նոր էջ մը բանալ լիբանահայութեան պատմութեան մէջ:

Մանկութեան երկու մտերիմները, իրենց անցեալն ու ներկան միախառնելով, անհատնում տեղեկութիւններ փոխանցեցին, յիշեցին եւ յիշեցուցին իրարու, յուզուեցան եւ յուզեցին զիրար, մինչ արեւը աստիճանաբար կ'անցնէր հորիզոնին ետեւ՝ կ'երթար լոյս սփռելու այլ իրականութիւններու վրայ, այլ երկիրներու մէջ:

Օգտագործուած աղբիւրներ՝

Լիբանան հրատարակուած «Ազդակ», «Չարթօնք», «Արարատ», եւ «Այգ» օրաթերթերուն 1956-59 տարիները:

